

'We hebben emotienatuur gekregen'

In gesprek: Geert Groot Bruinderink (l) en Gerrit Jan Spek

Als de zwijnenproblematiek opspeelt in de media duiken hun namen steevast op. Geert Groot Bruinderink, ecooloog bij onderzoeksinstituut Alterra en Gerrit Jan Spek, ambtelijk secretaris van Vereniging Wildbeheer Veluwe, geven met regelmaat hun soms tegenovergestelde visies over het beheer van de zwijnen op de Veluwe in kranten, tijdschriften en voor radio en tv. Wetenschapsman Groot Bruinderink pleit steevast voor meer onderzoek naar alternatieve beheermethoden, terwijl Spek, die over een schat aan tel- en afschotgegevens beschikt, wijst op de verschillende belangen waartussen gelaveerd moet worden. Voldoende reden om beide zwartwildexperts uit te nodigen op de Hoge Veluwe voor een open gesprek over de betrouwbaarheid van tellingen, (alternatieve) beheermethoden, de rol van wetenschappelijk onderzoek en zin en onzin van het Lüneburger model.

Meneer Groot Bruinderink, in een interview heeft u eens gesteld dat de daadwerkelijke stand van de wilde zwijnen wel eens twee keer zo hoog kan zijn dan de schatting aan de hand van de tellingen. Dat is ernstig, want dan kun je de vraag stellen of afschot nog wel een regulerende functie heeft. Is de marge tussen de getelde en daadwerkelijke stand inderdaad zo groot, of was die opmerking enigszins gechargeerd?

Groot Bruinderink: 'Dat laatste is ongetwijfeld het geval geweest, maar het is wel zo dat de wijze waarop geïnventariseerd wordt op de Veluwe - aanzit met lokvoer - leidt tot onderschatting van de werkelijke populatiegrootte. Of dat erg is voor het beheer, dat is de vraag. Het andere uiterste is dat je op grond van deze problematiek de inventarisatie maar achterwege zou laten. Stel dat je wat anders zou willen doen

Tekst en openingsfoto:
Berend te Hennepe

GEERT GROOT BRUINDERINK EN GERRIT JAN SPEK

om er meer zicht op te krijgen, laat dan nooit de huidige methode los. Dan krijg je een trendbreuk in de reeks waarnemingen die veroorzaakt wordt door andere zaken dan de stand zelf.'

Zijn er überhaupt alternatieve telmethoden voorhanden?

Groot Bruinderink: 'In principe zijn die er. Bijvoorbeeld de methode 'capture/recapture': je vangt een aantal zwijnen, merkt ze en laat ze weer los. Op basis van de verhouding tussen ge- en ongemerkte varkens die je vervolgens vangt, kun je op een gegeven moment gaan rekenen en dat geeft je een goed inzicht in de stand. De vraag is of je dat kunt doen op de schaal waarop nu op de Veluwe wordt geteld. Als je geen last hebt van het feit dat je onvoldoende zicht hebt op wat er feitelijk zit, dan zou je kunnen stellen dat inzicht in de trend voldoende is.'

Spek: 'Het is inderdaad belangrijk dat je qua telmethode voor continuïteit zorgt. De mate van nauwkeurigheid van een telling is gekoppeld aan de dichtheid van de zwijnen en de voedselsituatie. Hoe hoger de dichtheid, hoe onnauwkeuriger onze telmethode. Dat valt te verklaren uit het feit dat varkens een eigen territorium hebben en als daar een telplek in ligt, zul je die varkens als eerste zien. Varkens die buiten het territorium vallen, komen wel op de telplek maar vaak pas op een moment dat de tellers al weg zijn. Wat betreft de relatie met de voedselsituatie: we tellen in mei/juni, voor wilde zwijnen een voedselarme periode, ook in relatie tot de aantallen die er dan lopen. Ze moeten dan veel tijd investeren om hun kostje bij elkaar te scharrelen en zijn dan het meest zichtbaar. Is er in die periode echter nog steeds mast voorradig, bijvoorbeeld dankzij een extreem goede beukenmast in de voorgaande herfst, dan merk je dat varkens hierop nog steeds foerageren. Ze komen dan niet op het lokvoer waardoor je minder varkens telt dan er daadwerkelijk zijn.

Op basis van ervaringscijfers die gekoppeld zijn aan de mastsituatie kunnen we de telcijfers nu heel nauwkeurig corrigeren. De grote piek van wilde zwijnen die we hebben gehad in 2008 kwam voort uit een onderschatting van de voorjaarsstand en de geschatte na-aanwas van biggen.'

Een zo correct mogelijke inschatting van de werkelijke stand is dus van belang?

Spek: 'Belangrijk is dat de jagers met de juiste opdracht het bos in gestuurd worden, dus op basis van zo correct mogelijke telgegevens. Daar ligt een verantwoordelijkheid voor degene die de telgegevens beoordeelt en het afschot coördineert. Dat geldt met name voor de Noord-Veluwe waar lage dichtheden worden nagestreefd vanwege het multifunctionele karakter van het leefgebied. Je hebt daar te maken met landbouw, een dichte infrastructuur en niet volledig uitgerasterde dorpen. Uiteindelijk is alles gerelateerd aan maatschappelijke belangen, dat betekent ook dat je zoveel mogelijk maatwerk moet leveren. Pak de problemen aan waar ze zich voordoen, zoals op wegen en in de nabijheid van dorpen. In de grote bos- en natuurgebieden, waar de zwijnen geen problemen veroorzaken, kun je wellicht met wat minder afschot toe. Of dat uiteindelijk het gewenste resultaat oplevert dat staat te bezien, maar daar zijn we met z'n allen bij.'

Bij het uitspreken van deze laatste woorden veert Groot Bruinderink op: 'Niet met z'n allen, daar wil ik toch even op inspringen. Wat ik mis in deze benadering is de analyse van wat er gebeurt. Een aanwas van 100% was vroeger normaal, tegenwoordig is die in sommige jaren 300%. Er is kortom een heleboel aan het veranderen, maar als je dat echt wilt begrijpen dan zul je de populatiedynamiek van zwijnen op een iets kleinere schaal moeten bestuderen in combinatie met een analyse van de data die de Vereniging Wildbeheer Veluwe de afgelopen decennia heeft verzameld.'

De mate van nauwkeurigheid van een telling is gekoppeld aan de dichtheid van de zwijnen en de voedselsituatie

Foto: Bas Worm

Via het overloperafschot wordt een geslachtsverhouding van 1 op 1 nagestreefd

Daarom pleit u al langer om een experiment uit te voeren met een onbejaagde populatie zwijnen om te zien hoe de populatiedynamiek zich ontwikkelt?

Groot Bruinderink: 'We hebben nooit in de omstandigheden verkeerd om gedetailleerd onderzoek te kunnen doen naar bijvoorbeeld het effect van mast op de natuurlijke populatiedynamiek en sociale structuur van een onbejaagde populatie wilde zwijnen. Dat kan bijvoorbeeld in een omheind gebied - zodat niemand er last van heeft - dat zoveel mogelijk vergelijkbaar is met de gebieden die wel beheerd worden.'

Kun je de resultaten van een onderzoek naar de populatiedynamiek van een onbeheerde populatie gebruiken voor een model voor een beheerde populatie?

Groot Bruinderink: 'Dat denk ik wel, zolang je het combineert met de vraag: wat gebeurt er op de rest van de Veluwe?

Hoe intensief worden de varkens daar bejaagd en wat zijn de gevolgen voor de populatiedynamiek, sociale structuur en leeftijdsopbouw? En hoe zit dat in een populatie waarin je stopt met ingrijpen?'

Spek: 'Als er in een leefgebied draagvlak is, dan kan een dergelijk experiment plaatsvinden. Onderzoek kan zinvolle informatie opleveren, ook op basis van de grote hoeveelheid tel- en afschotgegevens. Het rapport over wildaanrijdingen is daar een goed voorbeeld van.'

Uiteindelijk neemt de provincie de beslissing over een dergelijk onderzoek...

Groot Bruinderink: 'Zolang de FBE een goed werkplan indient, dan heerst er rust en dat is wat de provincie wil. Ik wil die rust niet, ik wil inzicht in processen.'

Spek: 'De Vereniging Wildbeheer Veluwe opereert vanuit het Faunabeheerplan. De wet schrijft duurzame instandhouding van grofwildsoorten voor. Aan de andere kant willen we geen belangrijke schade, of het nu op de weg, bij de boer, in het dorp of aan de natuur is. In dat krachtenspel opereren we. Op het moment dat er een balans is tussen duurzame instandhouding en de verschillende belangen, dan is de beleidsverantwoordelijke in het provinciehuis tevreden. Aan ons de taak om die balans te bewaken.'

Groot Bruinderink: 'Wat nu gebeurt is dat alles omtrent het beheer op de Veluwe in een heel klein kringetje wordt besloten - WBE's, FBE en Vereniging Wildbeheer Veluwe. Diegenen die het populatiebeheer uitoefenen, voeren de tellingen uit, bepalen op basis daarvan het afschot en brengen zelf de

effecten van het gevoerde beheer in beeld. Er is dan ook het regelmatige verwijt van een slager die zijn eigen vlees keurt. Een gesloten wereld (slaat met zijn hand op de tafel) en dat zou het niet moeten zijn! Er is sprake van een black box, terwijl er al genoeg duisternis heerst rondom het zwartwild. Ik zou dat een beetje willen ophelderen, ook met het oog op de buitenwacht die vaak ongefundeerde kritiek heeft op de wijze van beheer op de Veluwe. Zij roepen: het lijkt wel de grootste schiettent van Noordwest-Europa.'

Jagersbelang

Er speelt volgens Groot Bruinderink nog iets anders mee, een alles overkoepelend belang, namelijk dat jagers graag varkens willen blijven schieten. 'Terwijl we ook eens zouden moeten overwegen of er geen jaren zijn waarin we dat niet zouden moeten doen. In hoeverre speelt het intensieve beheer bijvoorbeeld door in de geslachtsverhouding? Een populatie die onder druk staat, gaat vervrouwelijken. Je kunt dus schieten tot je een ons weegt maar daarmee vergroot je in theorie slechts de aanwas.'

Spek: 'In het Faunabeheerplan wordt een geslachtsverhouding van 1 op 1 nagestreefd en de knop waarmee je dat kunt bedienen is het overloperafschot. Daar maken we al jaren een speerpunt van, maar soms schort het aan de uitvoering. Wat betreft de opmerking dat jagers een heleboel zaken sturen vanwege een jachtbelang: als je alleen al naar de eigendoms-situatie op de Veluwe kijkt, dan zie je dat de grote terrein-beherende organisaties meer dan de helft in bezit hebben en de regie van het beheer in eigen hand houden. Dus wie bepalen? Dat zijn de terreinbeheerders.'

Jagers oefenen geen invloed uit op de beleidsplannen?

Groot Bruinderink: 'Ik denk dat het iets complexer ligt. Het lijkt erop dat grote terreineigenaren meer beschikkingsmacht naar zich toe trekken wat betreft populatiebeheer van grote hoefdieren. Waar vroeger meerjarige contracten met jagers werden aangegaan, is er nu veel meer een constructie waarbij de terreineigenaren zelf bepalen wat er gebeurt en door wie. Dat proces duidt op onvrede met de traditionele situatie. Daarbij vraag ik mij af of bij het nemen van besluiten over populatiebeheer de ecologische component voldoende is gewaarborgd: de terreineigenaren zetten geen ecooloog in, maar beleidsambtenaren.' Vervolgens wijst hij nogmaals op het belang voor jagers om de schijn van belangenverstrengeling tegen te gaan. 'Vergeet niet de emotie die leeft bij veel mensen met vaak weinig verstand van zaken en die toch heel hard roepen. "Wat gebeurt er?" vragen die zich af, "waarom worden

Een aanwas van 100% was vroeger normaal, tegenwoordig is die in sommige jaren 300%

elk jaar heel veel beesten geschoten, ook op terreinen van natuurbeheerinstanties?'" Het antwoord van Spek laat niet op zich wachten: 'Omdat die terreinen ook burens hebben!' Hij geeft als voorbeeld het experiment Deelerwoud, waar gedurende 10 jaar geen afschot van dam- en roodwild is gepleegd, en dat heeft geleid tot een enorme bestandstoename van de hertenpopulaties. De mannelijke dieren hebben zich als gevolg daarvan verspreid over het hele leefgebied met bijbehorende overlast voor andere terreineigenaren, die met lede ogen moeten toezien hoe deze dieren hun bos kaalvreten. Er is kortom een onbalans ontstaan binnen het gezamenlijke leefgebied.

Groot Bruinderink: 'Ik zou dan ook het experiment gebruiken om aan de buitenwacht te laten zien dat als we niet aan beheer doen dit het resultaat is. Gebruik het voor die geëmotioneerde, slecht geïnformeerde groep die een steeds groter maatschappelijk belang vormt.'

Een natuurlijk functionerende populatie, weinig schade en zichtbaarheid van wild zijn indicatoren voor goed uitgevoerd beheer

Spek: 'Daar ligt misschien ook een kans voor de onderzoeker om uit te leggen dat als we morgen stoppen met het controleren van de aantallen grofwild en de ruimte waarin ze mogen opereren, dat dan binnen dertig jaar heel Nederland volloopt met damherten, edelherten en wilde zwijnen. Kijk maar naar hoe de wilde zwijnen, na bijna uitgeroeid te zijn, in no time grote delen van Europa hebben weten te koloniseren.' Groot Bruinderink: 'Je kunt natuurlijk op je klompen aanvoelen dat als je onberedeneerd stopt met het beheren van een populatie wilde zwijnen - ooit vroeg de Partij voor de Dieren mij wat ik daarvan vond, "emotionele prietpraat" was mijn antwoord - je overal varkens krijgt. Je krijgt dan een gebied waaruit van alle kanten varkens stromen, een oncontroleerbare situatie.' Maar: 'We weten te weinig van wat er gebeurt op de Veluwe.'

Op de Zuid-Veluwe worden hogere streefstanden gehanteerd dan op de Noord-Veluwe

Op de Veluwe is sprake van een stabiele volwassen populatie zwijnen

In Duitsland woedt sinds enige tijd een discussie onder faunabeheerders en ecologen over de vraag hoe de zwartwildpopulatie het best kan worden ingedamd. Sommigen bepleiten meer afschot van meerjarige zeugen, de belangrijkste reproductiedragers. Anderen - de aanhangers van het Lüneburger model - kanten zich daar juist tegen, omdat oudere zeugen zouden zorgen voor bronstsynchonisatie waardoor biggen niet al op jonge leeftijd worden beslagen. Onzin, zegt het andere kamp, de voedselsituatie is hier bepalend. Hoe staan jullie in deze discussie?

Groot Bruinderink: 'Ik denk dat jonge beesten over het algemeen zo kwetsbaar zijn en in bepaalde jaren voor een belangrijk deel toch al de pijp uit gaan, dat het volgens mij niet voor de hand liggend is om daarop het afschot te concentreren. Aan de andere kant: wil je een predator als de wolf imiteren, die altijd de gemakkelijkste prooi pakt, dan moet je je op de biggen richten. Ik begrijp de aanhangers van het Lüneburger model die zeggen dat je de stand moet controleren via een enorm biggenafschot, zo'n 80% van het totale afschot. Maar ik snap ook degenen die zeggen dat je eerst werk moet maken van de zeugen, want dan komen die biggen er helemaal niet.'

Spek: 'Het afschot op de Veluwe bepalen we aan de hand van het Lüneburger model, dat volgens mij het meest aansluit bij een natuurlijke populatieopbouw. Net als in de natuur grijp je daarbij massaal in bij de jongste leeftijdscategorie. Verder zorg je voor een stabiele volwassen populatie en een

Foto: Rob Bulder

geslachtsverhouding van 1 op 1. Vanuit het welzijn van de soort is het belangrijk de sociale organisatie van de zwijnen zoveel mogelijk intact te laten. Je focust daarom bij het afschot altijd op dieren die laag in rangorde staan. In gebieden waar je geen zwijnen wil hebben, denk aan de bebouwde kom, landbouwgebieden of langs wegen, daar moet je in de organisatie ingrijpen, dus moet je juist wel de dominante dieren schieten. Als je in de kerngebieden de organisatie intact laat, dan worden dergelijke gebieden niet gelijk opgevuld. Problemen zoals in Epe kun je voorkomen door in de randzone de dichtheid laag te houden en dat bereik je door maximaal in te grijpen onder volwassen varkens.'

Bestaat dan niet het gevaar dat een rotte zich splitst en er 'rondstruinende jeugdbendes' ontstaan?

Spek: 'Nee, een rotte splitst zich als er een wanverhouding komt tussen de aantallen en het voedselaanbod. In schadesituaties met teveel varkens moet je hoe dan ook ingrijpen in de sociale structuur om de gewenste lage dichtheid te bereiken.' Groot Bruinderink: 'Leidzeugen leiden een groepje varkens door de omgeving en als je die afschiet, dan heb je een hele grote kans dat er onrust ontstaat. Ze kunnen dan opduiken op plekken waar je ze voordien niet zag.'

Spek: 'Uit oogpunt van afschot is dat wel handig, maar besef dat ik praat over een gebied waar je geen varkens wilt hebben. In de kern van het leefgebied is dat uit den boze, daar moet je van die dominante beesten afblijven!'

Groot Bruinderink: 'Je wilt ergens minder zwijnen. Waarom schiet je dan niet in een veel vroeger stadium de volwassen zeugen, zodat er geen biggen komen?'

Spek: 'Als ik in de natuur kijk, dan zie ik niet dat de dominante zeugen wegvallen, maar dat biggen het loodje leggen. Moet je als jager een zeug schieten, dan zoek je de in rangorde laagste uit. Uit onderzoek van Oliver Keuling is gebleken dat de niet-zogende biggen van een dergelijke zeug onderdeel blijven uitmaken van de rotte. Vanuit de soort geredeneerd ben je dan volgens mij goed bezig.

Groot Bruinderink: 'Het klinkt natuurlijk niet efficiënt.'

Spek: 'Mijn redenatie is: als je beesten doodschiet, dan doe je dat met zo min mogelijk negatieve effecten voor de soort. Een natuurlijk functionerende populatie, weinig schade en overlast en zichtbaarheid van wild zijn daarbij indicatoren voor goed uitgevoerd beheer.'

Leidt de toegepaste jachtmethode, aanzit met lokvoer, er niet toe dat je vooral de minst schuwe dieren schiet?

Spek: 'Wat ik zie is dat er slimme en domme zwijnen zijn. Je hebt rottes waarvan de leden zich een voor een laten doodschieten en soms duiken er na het afschotseizoen zeugen op met biggen die je daarvoor nooit gezien hebt, dus die het afschot precies weten te omzeilen.'

Groot Bruinderink: 'Varkens zijn intelligente dieren en leggen snel de associatie tussen een schot en het ontbreken van een rottelid. In die zin moet je er op alert zijn dat de gebruikte jachtmethode de zichtbaarheid niet vermindert. Ik vraag me overigens wel af in hoeverre overdag foeragerende zwijnen een natuurlijke aanblik vormen.'

Opeten

Aan het slot van het gesprek worden de mogelijkheden en wenselijkheid verkend van leefgebieden voor wilde zwijnen buiten de Veluwe en Meinweg. Spek merkt op dat bijvoorbeeld op de Utrechtse Heuvelrug de potentie aanwezig is om 'een substantieel deel van de ongebruikte eikels en beukennoten om te zetten in zwijnenvlees.'

Groot Bruinderink: 'En dan zou het heel mooi zijn als je het op mag eten. We hebben ook gebieden in ons land waar men denkt: schiet maar dood en laat maar liggen, dat vind ik een rare zaak.'

Het roept bij Groot Bruinderink een principiële vraag op die nog niet aan bod is gekomen: wat is natuur?

Groot Bruinderink: 'Volgens mij kun je vraagtekens zetten bij het beleid om ergens een hek omheen te zetten, er runderen of herten los te laten en vervolgens te zeggen 'dit is natuur, hier wordt ruimte geboden aan natuurlijke processen.' Hij vervolgt: 'En of je nu pro- of reactief beheer uitvoert, maakt eigenlijk geen bal uit. Maar waarom een paar honderd beesten in een kort tijdsbestek laten liggen? Wie profiteert daar nou van?' Hij onderbreekt zijn betoog en zegt: 'Ik wil benadrukken dat mijn verhaal niet tegen de faunabeheerder is gericht - ik ben zelf ook faunabeheerder - maar (slaat met zijn hand op de tafel) weet wat je doet, onderbouw het op kritisch-wetenschappelijke wijze.' Vervolgt: 'Ik vind het jammer dat we zo ver doorschieten dat we vlees van de beste kwaliteit laten liggen, het kan ook anders.'

Voedsel voor zeearenden en vale gieren...

Groot Bruinderink: 'Dat kan ook met wat minder. En wat minder grazers is wellicht ook nog eens heel goed voor de biodiversiteit.'

Spek: 'Zelfstandige natuur heeft een positief effect op de biodiversiteit, maar ons systeem is niet compleet meer, met name geldt dat voor de grotere hoefdieren. Op de Veluwe koppelen we dichtheden van populaties aan menselijke belangen. Die zijn heel statisch terwijl in de natuur sprake is van veel dynamischer processen.'

Groot Bruinderink: 'Over belangen gesproken, ik wil nogmaals de emotie noemen, weliswaar een niet-erkend maatschappelijk belang, maar die wel alles in Nederland bepaalt. De politiek is geëmotioneerd geraakt, en er zijn mensen die heel goed zijn in het overbrengen van emoties. Je zou het ook manipuleren kunnen noemen. We hebben emotienatuur gekregen, vooral als het om aaibare dieren gaat.' ■